

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Ontwikkelingen

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

Rapportage interim-bevindingen 2019 gemeente Haarlem

3 december 2019

Deze rapportage is interactief en gemaakt om te bekijken op:

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Ontwikkelingen

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

Gemeente Haarlem
Aan het college van burgemeester en wethouders
Postbus 511
2011 VB HAARLEM

3 december 2019

Geacht college,

Hierbij ontvangt u onze tussentijdse bevindingen met betrekking tot onze controle van de jaarrekening van uw gemeente voor het boekjaar dat eindigt op 31 december 2019. We hebben onze werkzaamheden uitgevoerd in overeenstemming met ons controleplan 2019. Onze zienswijzen, bevindingen en aanbevelingen zijn open en constructief besproken met de ambtelijke organisatie.

In overeenstemming met ons controleplan 2019 staat in onze aanpak het 'lines of defence' model centraal.

Onze tussentijdse bevindingen zijn gebaseerd op onze werkzaamheden tot en met 31 oktober 2019. Indien er na deze datum nieuwe bevindingen zijn met betrekking tot de interne beheersing zullen wij dit met u delen in ons accountantsverslag.

Het rapport bestaat uit drie delen. Deel 1 geeft onze visie op uw interne beheersing en onze bevindingen. Deel 2 beschrijft de ontwikkelingen voor uw organisatie en uw status van voorbereiding op deze ontwikkelingen. Deel 3 blikt vooruit op de jaareindecontrole en behandelt de meest relevante aandachtsgebieden.

We hebben de inhoud van dit verslag tijdens de vergadering met de directie en portefeuillehouder op 13 november 2019 en met de auditcommissie op 3 december 2019 besproken. Mocht u nog vragen hebben, aarzelt u dan niet om contact met ons op te nemen. Wij zijn uiteraard graag bereid om de inhoud van deze rapportage nader toe te lichten.

Met vriendelijke groet,
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door:
drs. M.J.A. Koedijk RA RE
Partner

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Ontwikkelingen

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

Onze belangrijkste boodschappen

1. In 2019 zijn belangrijke voorbereidende stappen gezet om de interne beheersing in de [eerste en tweede lijn](#) te verbeteren. Het project Beter Blijven Presteren heeft gezorgd voor meer bewustwording binnen de organisatie dat verbetering van de interne beheersing noodzakelijk is. Op diverse specifieke aandachtspunten is voortgang zichtbaar, waaronder de opzet van de interne controles binnen het [Sociaal Domein](#). Deze ontwikkeling juichen wij van harte toe, maar merken daarbij wel op dat de voortgang en effecten van de ingezette verbeteringen niet bij alle afdelingen zichtbaar is.
2. In 2019 is als vervolg op het programma Beter Blijven Presteren verder invulling gegeven aan de projecten “Herijking en Zandvoort” en “Top 61” om processen te actualiseren en te [beschrijven](#). Wij constateren dat deze projecten niet bij alle afdelingen prioriteit en focus heeft. Tevens verschilt de kwaliteit van de procesbeschrijvingen onderling. Zo ontbreekt het bij veel processen aan een duidelijke structuur, zoals: proceseigenaarschap, doel, risico's en beheersmaatregelen. Daarnaast is niet bij alle afdelingen duidelijke prioriteit aanwezig en/of ontbreekt het aan eigenaarschap.
3. Uw Audit Team heeft voor 13 processen in meer detail een actuele beoordeling gemaakt van de interne beheersing in de eerste lijn en tweede lijn. Haar bevindingen liggen vast in de rapportage ‘[Processen: stand van zaken in beeld gebracht](#)’. In haar rapport constateert het Audit Team dat er nog een duidelijk [verbeterpotentieel](#) aanwezig is in de kwaliteit van de interne beheersing in de eerste en tweede lijn. Wij delen de bevindingen en conclusies van het Audit Team, en raden u aan dit rapport als basis te nemen om de interne beheersing binnen de eerste en tweede lijn te verbeteren.
4. Net als voorgaande jaren blijken aandachtspunten in de beoordeling van uw [IT-omgeving](#), waaronder wijzigingsbeheer op applicaties en toegangsbeheer. Hierdoor kunnen wij voor onze controle niet steunen op deze IT-omgeving.
5. Wij hebben voorgaand jaar geadviseerd om uw ambitie te bepalen op welke wijze u wilt kunnen voldoen aan de verplichting van het college om een [rechtmatigheids-verantwoording](#) af te geven met ingang van 2021. Het college heeft bepaald dat deze ambitie wordt geformuleerd nadat de Kadernota Rechtmatigheid van de Commissie BBV is gepubliceerd, omdat Haarlem nu al in staat is om een rechtmatigheidsverantwoording af te geven. Naar onze mening zou het bepalen van deze ambitie ook kunnen bijdragen aan de te maken keuzes voor prioritering van verbetermaatregelen in de eerste en tweede lijn.
6. Vanaf 2019 is een start gemaakt met het gebruik van cliëntervaringsonderzoeken binnen het [Wmo-proces](#). Dit is naar onze mening een belangrijke stap in de goede richting om de kwaliteit en prestatielevering van de zorg binnen de eigen organisatie vast te stellen. Wij merken overigens op dat cliëntervaringsonderzoeken alleen op zichzelf hiervoor onvoldoende is. Daarom bent u ook in 2019 afhankelijk van de prestatieverantwoordingen van uw zorgaanbieders (voor zowel Wmo als voor Jeugd).
7. Ons rapport kent naar haar aard een kritische kanttekening. Desalniettemin gaan er ook heel veel zaken wel goed. Net als eerdere jaren achten wij de interne beheersing als geheel van goed niveau. Vooral door de inspanningen van de [derde lijn](#) zijn alle processen voldoende in control om tot een goedkeurende controleverklaring te komen voor de getrouwheid van de jaarrekening. Echter, het past bij een organisatie die zelf ‘in control’ wil zijn dat fouten aan de voorkant van het proces worden voorkomen, in plaats van dat deze aan de achterkant door de derde lijn hersteld moeten worden.

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Bevindingen processen

Ontwikkelingen

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

U bent actief bezig met de doorontwikkeling van de eigen organisatie (1/2)

Organisatie in beweging

In de afgelopen jaren is door ons en uw Audit Team gerapporteerd over de kwaliteit van de interne beheersing van uw bedrijfsprocessen in de eerste en tweede lijn. Uit deze rapportages bleek dat (verdere) verbetering mogelijk was. Om deze verbeteringen te realiseren is in maart 2018 het project 'Beter Blijven Presteren' (BBP) gestart. In het voorjaar 2019 is het project beëindigd, en zijn nog lopende deelprojecten/acties overgedragen aan de lijnafdelingen.

Mede omdat wij tijdens onze controle van de jaarrekening 2018 constateerden dat er weinig voortgang is in de verbetering van de interne beheersing in de eerste en tweede lijn, heeft de raad aan het college verzocht om periodiek te rapporteren over de wijze waarop en mate waarin vorm en inhoud is gegeven aan onze aanbevelingen, alsmede van de aanbevelingen van de raadsleden die onderzoek hebben gedaan in het kader van Duisenberg-light.

Het project BBP heeft gezorgd voor meer bewustwording binnen de organisatie dat verbetering van de interne beheersing noodzakelijk is. In 2019 zijn belangrijke voorbereidende stappen gezet om de interne beheersing in de eerste en tweede lijn te verbeteren. Op diverse specifieke aandachtspunten is voortgang zichtbaar, waaronder de opzet van de interne controles binnen het [Sociaal Domein](#). Deze ontwikkeling juichen wij van harte toe, maar merken daarbij wel op dat de voortgang en effecten van de ingezette verbeteringen niet bij alle afdelingen zichtbaar is.

Een belangrijke reden hiervan is dat het college eerst in meer detail inzicht wilde hebben in de concrete bevindingen en aanbevelingen. Op verzoek van het college heeft uw Audit Team daarom voor 13 processen in meer detail een beoordeling gemaakt van de interne beheersing in de eerste lijn en tweede lijn. Haar bevindingen en conclusies liggen vast in haar rapportage '[Processen: stand van zaken in beeld gebracht](#)'. Uw Audit Team heeft in analogie met onze bevindingen uit eerdere jaren, in haar rapport geconstateerd dat er nog een duidelijk verbeterpotentieel aanwezig is in de kwaliteit van de interne beheersing in de eerste en tweede lijn.

Daarnaast is niet bij alle afdelingen duidelijke prioriteit aanwezig en/of ontbreekt het aan eigenaarschap. Naar onze mening kunnen verbetermaatregelen in een eerder stadium en met meer focus opgepakt worden.

Belangrijkste
boodschappen

Evaluatie van uw interne
beheersing

Bevindingen processen

Ontwikkelingen

Vooruitblik naar de
jaarrekeningcontrole

Bijlagen

U bent actief bezig met de doorontwikkeling van de eigen organisatie (2/2)

Projecten actualiseren/optimaliseren procesbeschrijvingen

De aanwezigheid van actuele procesbeschrijvingen is een belangrijke bouwsteen voor het structureel verankeren van de interne beheersing in deze processen. Het geeft de lijnmanagers houvast en structuur bij de aansturing en uitvoering van de primaire processen waar zij verantwoordelijk voor zijn. Voortvloeiend uit het project BBP zijn daarom twee projecten gestart 'Herijking en Zandvoort' en 'Top 61'.

In 2019 is reeds een aantal processen beschreven en opgenomen in de daarvoor aanwezige applicatie BPMN. Dit geldt echter niet voor alle processen. Wij constateren dat deze twee projecten niet bij alle afdelingen prioriteit en focus hebben gekregen. Tevens verschilt de kwaliteit van de procesbeschrijvingen onderling. Zo ontbreekt het bij veel processen aan een duidelijke structuur, zoals: proces-eigenaarschap, doel, risico's en beheersmaatregelen.

Ook zijn de interne experts (Team Procesmanagement) niet in alle gevallen (tijdig) geraadpleegd.

Wij willen benadrukken dat deze twee projecten voor een belangrijk deel afhankelijk waren van de toegekende prioriteit en capaciteit vanuit de lijnafdelingen. In het voorjaar van 2019 zijn deze twee projecten beëindigd en zijn nog lopende deelprojecten/acties overgedragen aan de lijnafdelingen.

Wij raden aan om:

- Vanuit de directie (nogmaals) het belang van actuele procesbeschrijvingen te duiden, en de door ons geconstateerde vrijblijvendheid weg te nemen;
- Vanuit het directieteam vorm te geven aan de prioritering en fasering van procesverbeteringen;
- De voortgang van de procesverbeteringen te bewaken via de reguliere P&C cyclus;
- Voor het proces een vast format te gebruiken waarin proceseigenaarschap, taken, verantwoordelijk- en bevoegdheden voldoende duidelijk zijn en waarin ook aandacht is voor risico's en beheersmaatregelen;
- Voor de (financieel) kritische processen de betrokkenheid van de specialisten van de afdelingen ID en IV te waarborgen.

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Bevindingen processen

Ontwikkelingen

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

De belangrijkste bevindingen uit het rapport van uw Audit Team (1/4)

Stand van zaken processen in beeld gebracht door uw Audit Team

Het rapport 'Processen: stand van zaken in beeld gebracht' van uw Audit Team vormt naar onze mening een goede basis om verdere verbetermaatregelen te identificeren en uit te voeren. Het toont aan dat er nog een duidelijk verbeterpotentieel aanwezig is, maar dat in 2019 belangrijke voorbereidende stappen gezet zijn om de interne beheersing in de eerste en tweede lijn te verbeteren. Wij delen de bevindingen en conclusies van het Audit Team.

De naar onze mening belangrijkste bevindingen uit deze rapportage hebben wij voor u uitgelicht:

Rechtmatigheid aanbestedingen nog onvoldoende geborgd

Een concept inkoopbeleid is klaar, waarbij is gekozen om het beleid in volle breedte te ontwikkelen waaronder bijvoorbeeld ook circulair inkopen is meegenomen. Door de beperkingen in benodigde capaciteit dient het concept te worden aangepast om de complexiteit van het nieuwe beleid te verlagen. Hierdoor is de actualisatie van het inkoop- en aanbestedingsbeleid thans nog niet afgerond.

Daarnaast wordt de functionaliteit van de contractenbank nog niet volledig benut om te fungeren als belangrijke beheersingsmaatregel (juiste en volledige contractenadministratie) ter borging van de naleving van het eigen inkoopbeleid en externe wetgeving daaromtrent. De verplichte consultatie van team inkoop en aanbesteding bij inkopen boven de (interne) drempelwaarde wordt in de praktijk niet bij alle inkopen nageleefd waardoor het risico bestaat dat bij deze aanbestedingen wordt afgeweken van de vigerende wet- en aanbestedingsregelgeving.

Uw Audit Team merkt op dat het bewustzijn omtrent eventueel onrechtmatig handelen op het gebied van aanbestedingen is toegenomen en dat de directie in een aantal gevallen is geconsulteerd en/of geïnformeerd omtrent risico's op mogelijke afwijkingen van de EU-aanbestedingsrichtlijnen. Soms vooraf, maar vaak achteraf bij het constateren van het probleem. Omdat er op dat moment vaak geen keuzemogelijkheid meer is, adviseert het Audit Team om een escalatieprocedure in te stellen. Deze procedure houdt in dat bij het bewust afwijken van de EU-aanbestedingsrichtlijnen de keuze hiervan niet bij een afdelingshoofd ligt, maar bij de directie. De directie dient gemotiveerd in te stemmen met de bewuste keuze om van de regels af te wijken. Dit maakt de aanbesteding dan niet rechtmatig, maar de motivatie is op voorhand wel duidelijk. Overigens dient slechts in uitzonderingsgevallen sprake te zijn van het toepassen van deze escalatieprocedure. De onrechtmatigheid dient, na het toepassen van deze procedure, altijd gemeld te worden aan het college. Wij zijn het eens met deze aanbeveling van uw Audit Team.

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Bevindingen processen

Ontwikkelingen

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

De belangrijkste bevindingen uit het rapport van uw Audit Team (2/4)

Interne controles uitgevoerd in de tweede lijn dienen verder verbeterd te worden

Uw Audit Team rapporteert in een aantal gevallen dat er geen of slechts deels (verbijzonderde) interne controles worden uitgevoerd door de tweede lijn. In alle gevallen worden deze maatregelen alsnog achteraf opgepakt en uitgevoerd door uw Audit Team (derde lijn).

Op basis van onze bevindingen uit eerdere jaren, herkennen wij deze bevinding van het Audit Team. Er vinden door de tweede lijn op diverse processen interne controles plaats, maar de kwaliteit ervan dient naar onze mening te worden verbeterd. Een voorbeeld hiervan is de voortgezette controle op crediteuren. Daarnaast zouden naar onze mening aanvullende interne controles uitgevoerd kunnen worden, zoals naar de rechtmatigheid van aanbestedingen (niet zijnde de spendanalyse).

In aanloop naar de invoering van de rechtmatigheidsverantwoording, adviseren wij u op voorhand het belang te onderkennen om controles nog meer in het primaire proces in te richten, ondersteund door de tweede lijn.

In de rapportage van uw Audit Team zijn hiertoe concrete voorbeelden opgenomen van processen waar interne controles nog ingericht dienen te worden dan wel verder uitgebreid of geprofessionaliseerd kunnen worden.

Investerings/activa administratie nog niet op orde

Voor een juiste en volledige registratie van de investeringen wordt gebruikt gemaakt van een aparte module in de financiële applicatie. Via deze activamodule worden rente en afschrijving op de activa doorbelast naar verschillende producten in de exploitatie.

Uw Audit Team constateert dat de omschrijving van de individuele posten in de sub-administratie niet altijd duidelijk is, waardoor het achteraf lastig kan zijn om vast te stellen waar de investeringsuitgaven betrekking op hebben. Daarnaast bestaat in het huidige proces onvoldoende waarborg dat alle afgeronde investeringsprojecten tijdig gereed gemeld worden. Op basis van de huidige vastleggingen is soms onduidelijk wat en waar er is geïnvesteerd.

Gekozen werkwijze in proces Uitkeringen brengt risico's met zich mee

Bij het afgeven van de beschikking voor het verkrijgen van een sociale uitkering, is geen functiescheiding aanwezig. Het klantmanagement voert de inhoudelijke toets uit, bepaald het recht op een uitkering, stelt de beschikking op en verstuurt deze. Door de afdeling is hier bewust voor gekozen. Deze werkwijze brengt echter risico's met zich mee, omdat een uitkering onjuist of onterecht toegekend kan worden. Door de afdeling zijn maatregelen getroffen om de risico's af te dekken, in de vorm van een uitgebreide interne controles achteraf en deskundigheidsbevordering via trainingen. Hierdoor zien wij het risico niet als urgent. Wij raden u echter aan om dergelijke risico's te voorkomen in het primaire proces, in plaats van deze achteraf te signaleren.

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Bevindingen processen

Ontwikkelingen

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

De belangrijkste bevindingen uit het rapport van uw Audit Team (3/4)

Interne controles binnen proces grondexploitaties zijn niet altijd zichtbaar

Er is een traject gestart om de processen gerelateerd aan grondexploitaties te beschrijven. Op basis van de ontvangen concept beschrijving concludeert het Audit Team dat de processen nog nader uitgewerkt moeten worden waarbij eveneens aandacht nodig is voor de beheersmaatregelen die risico's afdekken.

In opzet is de functiescheiding tussen het aangaan van de verplichting tot uitvoering van een opdracht binnen een grondexploitatie (procesmanager) en het voor akkoord geven dat de prestaties van dergelijke opdrachten zijn geleverd, (codeur en externe toezichthouder) aanwezig. In de praktijk bestaat en werkt deze functiescheiding bij kleinere opdrachten niet in alle gevallen. Hierdoor kan er sprake zijn van betaling van gefactureerde werkzaamheden zonder dat door een tweede persoon is vastgesteld dat de werkzaamheden daadwerkelijk zijn uitgevoerd.

Gedurende het jaar controleert de planeconoom (globaal) de gerealiseerde uitgaven en opbrengsten op aannemelijkheid en redelijkheid. Dit betreft, naast de beheersing door de procesmanager, een extra waarborg om te voorkomen dat er uitgaven op het project geboekt worden die geen betrekking hebben op de betreffende grondexploitatie. Deze controle is niet zichtbaar. Het Audit Team adviseert deze controle te formaliseren, of de interne controle op andere wijze vorm te geven.

Een belangrijke schattingspost in de jaarrekening van de gemeente is de waardering van de grondexploitaties. Wij hebben dit in ons controleplan dan ook aangemerkt als specifiek risico in onze controle. De afgelopen jaren hebben wij geconstateerd dat de waardering van de grondexploitaties in de jaarrekening heeft afgeweken van de initiële inschatting door de 1e lijn. Wij benadrukken het belang van een extra (zichtbare) toets op de bepaling van de waarde van de grondexploitaties door het inrichten van een controle in het proces zelf (door middel van functiescheiding of leidinggevende) of interne controle achteraf (controller/ID), waarna het Audit Team deze op redelijkheid kan beoordelen.

Stem mandatering af op werkwijze bij afgifte beschikking Wmo

De zorgbeschikking dient volgens het proces te worden afgegeven door het afdelingshoofd. In de praktijk wordt de beschikking echter verstuurd uit naam van het afdelingshoofd zonder tussenkomst van dit afdelingshoofd. De functiescheiding tussen uitvoeren en beschikken is in de praktijk niet aanwezig. Uit praktische overwegingen is bewust voor deze werkwijze gekozen. Er is geen sprake van een vast toetsmoment (bijvoorbeeld in de vorm van collegiale toetsing) in het proces waardoor de beslissing ook daadwerkelijk alleen bij de casemanager berust. Wel wordt gebruik gemaakt van vaste formulieren en beschikkingen. Dit neemt echter het risico niet weg.

Tevens constateert het Audit Team dat de motivatie voor een voorziening niet altijd expliciet terug te vinden is in het dossier. Dit maakt de interne controle op rechtmatigheid soms lastig uitvoerbaar. Een toets voor afgifte beschikking (collegiaal of steekproefsgewijs door kwaliteitsmedewerker) zou dit risico verder kunnen afdekken.

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Bevindingen processen

Ontwikkelingen

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

De belangrijkste bevindingen uit het rapport van uw Audit Team (4/4)

Geen actuele procesbeschrijving in het proces verstrekte subsidies

Een actuele procesbeschrijving voor inkomensoverdrachten / subsidieverstrekingen (uitgaande subsidies) ontbreekt. Daarnaast blijken relevante beheersingsmaatregelen achteraf niet of onvoldoende reproduceerbaar. In het proces vinden diverse beheershandelingen plaats, bijvoorbeeld toetsing van de subsidieaanvraag of aanvraag tot subsidievaststelling. Deze toetsing is niet altijd zichtbaar vastgelegd. Achteraf is niet expliciet vast te stellen op welke wijze de inhoudelijke beoordeling heeft plaatsgevonden, waardoor het bestaan en de werking van deze beheersingsmaatregel niet aangetoond kan worden. De conclusies komen wel terug in de tekst van de vaststellingsbeschikking.

Het Audit Team adviseert om een vast format op te stellen waardoor achteraf reproduceerbaar is vast te stellen op basis van welke gronden/motivaties een subsidie is vastgesteld en een accounthouder heeft geconcludeerd dat de prestaties al dan niet zijn behaald. Dit is nog extra van belang bij verleende subsidies waarvan de rechtmatigheid/prestatielevering eigenlijk niet door een accountant te toetsen is en een controleverklaring niet het geëigende middel hierbij is (bijv. in het sociaal domein). De accounthouder dient inzichtelijk te maken op welke wijze is vastgesteld dat doelstellingen zijn behaald en afspraken nagekomen.

Toets op prestatielevering inkopen nog niet structureel verankerd

Voordat een factuur voor akkoord geautoriseerd wordt dient vastgesteld te worden dat de gefactureerde prestaties daadwerkelijk geleverd zijn. In GFS is er op dit moment nog geen afzonderlijke autorisatie voor prestatielevering aanwezig. Het uitgangspunt is dat de medewerker die de factuur codeert, door middel van het coderen verklaart dat de prestatie is geleverd. In 2019 is hiervoor een nadere werkinstructie geïmplementeerd: de 'Prestatieverklaring Nadere werkinstructie'. Uit de controle door uw Audit Team is gebleken dat nog niet op de werking van deze beheersmaatregel gesteund kan worden, omdat nog niet alle codeurs op de hoogte zijn van het feit dat zij verantwoordelijk zijn voor de toets op prestatielevering. Dit vraagt om nadere bewustwording en uitleg van de werkinstructie.

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Bevindingen processen

Ontwikkelingen

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

Ontwikkeling interne beheersing volgens de lines of defence

De interne beheersing van uw organisatie laat een vergelijkbaar beeld zien ten opzichte van voorgaand jaar. Zie de tabel hiernaast voor een uiteenzetting per proces.

Waar wij hebben aangegeven dat het proces naar onze mening in opzet ontoereikend is, wil dit zeggen dat wij binnen onderdelen van het proces bevindingen hebben gedaan die dermate van belang/kritisch zijn, dat wij adviseren om hier actie op te ondernemen. Dit wil niet zeggen dat het gehele proces niet goed is opgezet of wordt uitgevoerd.

Klik [hier](#) voor een toelichting op het lines of defence model

NB.: PwC hecht veel waarde aan het beschikbaar hebben van een actuele procesbeschrijving. In voorkomende gevallen waar dit niet voorhanden is, is de beoordeling van de opzet als ontoereikend aangemerkt

Legenda

- In opzet ontoereikend vanuit controleperspectief
- In opzet toereikend, maar één of meerdere beheersmaatregelen bestaan in de praktijk niet of zijn niet controleerbaar
- Proces is adequaat opgezet en beheersmaatregelen bestaan

BEDRIJFSVOERING

Proces	Line of defence			Tov 2018
	1	2	3	
Inkopen en betalingen				→
Aanbestedingen				→
Salarissen				→
Inkomende subsidies				→
Treasury				→
Investerings				↗
IT				↗

FYSIEK

Proces	Line of defence			Tov 2018
	1	2	3	
Grondexploitatie				→
Huren en pachten				→
Bouwleges				→
Parkeren				→
Belastingen				→

SOCIAAL

Proces	Line of defence			Tov 2018
	1	2	3	
Jeugd				↗
Wmo				↗
Sociale uitkeringen				→
Verstrekte subsidies				→

Wat is het lines of defence model?

Onze controleaanpak is naast het controleren van de jaarrekening gericht op het verbeteren van uw bedrijfsvoering inclusief digitalisering hiervan. In onze controle hanteren wij daarvoor het '3 lines-of-defence' model. Dit model geeft handvatten om te beoordelen waar in de interne beheersing risico's worden ondervangen:

- In de **eerste lijn**: in het primaire proces, onder verantwoordelijkheid van de proceseigenaar.
- In de **tweede lijn**: in de ondersteunende processen zoals financiën en control, waar checks and balances ingericht zijn om fouten te signaleren.
- In de **derde lijn**: in uw verbijzonderde interne controle achteraf.

	1 ^e lijn Lijnmanagement	2 ^e lijn Ondersteuning	3 ^e lijn Verbijzonderde Interne controle
	Afdelingen	ID, Financiën & Concerncontrol	Audit Team
gemeente	<ul style="list-style-type: none"> • Primair verantwoordelijk voor getrouwheid en rechtmatigheid transacties binnen eigen processen • Verantwoordelijk voor kwalitatieve analyse en toelichting P&C producten 	<ul style="list-style-type: none"> • Ondersteunt de afdelingen bij de optimalisering van de primaire processen. • De administratie voert bij de verwerking een aantal primaire controles uit op de 1e lijn. 	<ul style="list-style-type: none"> • Voert interne controles uit op de getrouwheid en rechtmatigheid van de financieel kritische processen. • Adviseert over verbetering in de 1e en 2e lijn
PwC	<ul style="list-style-type: none"> • Adviseert (met uw Audit Team) preventieve interne controlemaatregelen in het primaire proces • Geeft feedback om leesbaarheid/informatiewaarde P&C documenten te verhogen 	<ul style="list-style-type: none"> • Adviseert preventieve interne controlemaatregelen in het ondersteunende proces en de IT • Geeft adviezen om effectiviteit controlwerkzaamheden te vergroten 	<ul style="list-style-type: none"> • Adviseert/klankbord om te komen tot een effectieve en efficiënte controleaanpak • Maakt waar mogelijk gebruik van de werkzaamheden van uw Audit Team

← *Wij rapporteren via het push-left principe*

Het push-left principe is er op gericht de interne beheersing in de 1e en 2e lijn te optimaliseren. Dit vanuit het uitgangspunt dat fouten voorkomen beter is dan achteraf constateren. Indien er tekortkomingen zijn in de interne beheersing in de 1e en 2e lijn, dan zullen wij deze daarom rapporteren als bevinding, ook als deze in de 3e lijn middels verbijzonderde interne controle ondervangen wordt.

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Ontwikkelingen

Stand van zaken IT

Rechtmatigheidsverantwoording

Nieuwe notitie grondexploitaties

Ontwikkelingen WNT

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

Verbeteringen IT-beheerprocessen, aantoonbaarheid vraagt aandacht

Wij hebben op basis van interview en documentatie (opzet) en inspectie (bestaan) in november ons begrip van de IT General Controls (ITGC's) van gemeente Haarlem geactualiseerd voor GFS (financiële administratie) en Suites Sociaal Domein (uitkeringen en sociaal domein). Op basis van de uitkomsten van deze werkzaamheden hebben we per applicatie vastgesteld in hoeverre de ITGC's toereikend zijn (zie onderstaande tabel). Op basis van het volwassenheidsniveau van de ITGC's in combinatie met de geïdentificeerde IT-afhankelijkheden stellen we onze controleaanpak vast.

We hebben op basis van deze werkzaamheden bevindingen geconstateerd. De belangrijkste bevindingen, die impact hebben op de aanpak van de jaarrekeningcontrole, zijn in deze rapportage nader toegelicht. Een volledig overzicht van de detailbevindingen is gedeeld en afgestemd met de IV manager, CISO, coördinator jaarrekeningcontrole en onze gesprekspartners.

Verbetering wijzigingsbeheerproces heeft uw aandacht

We hebben begrepen dat in 2019 is en wordt gewerkt aan het verbeteren van het wijzigingsbeheerproces. Zo is sinds maart een nieuwe versie van Topdesk in gebruik genomen welke het proces beter faciliteert en zijn workshops georganiseerd voor de professionalisering van het proces. De gemeente Haarlem heeft aangegeven dat per begin 2020 aandacht besteed zal worden aan de borging van het proces. We onderschrijven de gemaakte en geplande stappen en adviseren alle wijzigingen en uitgevoerde controlemaatregelen vast te leggen (dit vindt nu nog niet structureel plaats). Daarnaast onderschrijven we uw ambitie interne audits uit te voeren op het wijzigingsbeheer- (en autorisatiebeheer-)proces.

		Applicaties	
		GFS	SSD
ITGC's	Wijzigingsbeheer	🟡	🟡
	Gebruikersbeheer	🟡	🟡
	Wachtwoordbeleid	🟡	🟢
	Databasbeheer	🟡	🟡
	Continuïteit	🟢	🟢

Legenda

- Proces in opzet niet toereikend of niet kunnen vaststellen.
- 🟡 Eén of meerdere controlebevindingen met impact op onze controleaanpak.
- 🟢 Geen controlebevindingen of observaties met impact op onze controleaanpak.

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Ontwikkelingen

Stand van zaken IT

Rechtmatigheidsverantwoording

Nieuwe notitie grondexploitaties

Ontwikkelingen WNT

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

Wachtwoorden GFS worden onderling uitgewisseld

Op basis van de gesprekken hebben we begrepen dat wachtwoorden van GFS accounts worden uitgewisseld door medewerkers. Hierdoor kan ongeautoriseerde toegang worden verkregen, functiescheiding worden doorbroken en kunnen ongeautoriseerde mutaties worden doorgevoerd. We adviseren u intern onderzoek te doen naar de oorzaak en mogelijke oplossingen en te werken aan bewustwording inzake informatiebeveiliging.

Aanscherping databasebeveiliging wordt opgepakt

De geconstateerde bevindingen ten aanzien van de databases van GFS en SSD zorgen voor een verhoogd risico op ongeautoriseerde toegang en mutaties. We adviseren u zelf en indien nodig met Capgemini en Centric te onderzoeken in hoeverre toegangsbeveiliging van uw databases kan worden aangescherpt door onder andere het aantal (generieke) accounts en rechten te beperken en het wachtwoordbeleid aan te scherpen.

Impact op de controleaanpak en digitalisering van de audit

Als onderdeel van de jaarrekeningcontrole hebben wij de opzet en het bestaan van de algemene IT-beheersingsmaatregelen beoordeeld rondom de IT-systemen die uw financieel kritische processen ondersteunen.

Op basis van onze werkzaamheden stellen wij vast dat de huidige algemene IT-beheersing nog onvoldoende waarborgen biedt om te kunnen steunen op geautomatiseerde beheersingsmaatregelen, functiescheidingen en interfaces. Op verschillende onderwerpen is vooruitgang geboekt het afgelopen jaar, de geconstateerde voortgang is vooralsnog te beperkt om in 2019 een meer systeemgerichte controle mogelijk te maken.

Voor de jaarrekeningcontrole 2019 resulteert deze bevinding voor Haarlem in een volledig gegevensgerichte controleaanpak door zowel het Audit Team als PwC.

Voor digitaliseringsambities inzake uw interne beheersing gaan we graag verder met u in gesprek.

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Ontwikkelingen

Stand van zaken IT

Rechtmatigheidsverantwoording

Nieuwe notitie grondexploitaties

Ontwikkelingen WNT

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

Verbeterplan informatiebeveiliging wordt opgesteld naar aanleiding van rekenkameronderzoek

Vlak na de publicatie en behandeling van het RKC-rapport (zie onderstaande toelichting) is de Chief Information Security Officer (CISO) per april 2019 gestart bij de gemeente Haarlem. Naar aanleiding van het rapport heeft de CISO (risico)analyses uitgevoerd om het niveau van informatiebeveiliging van de gemeente in kaart te brengen. Hij is daarbij tot de conclusie gekomen dat op veel punten verbeteringen moeten worden doorgevoerd en heeft een verbeterplan in de vorm van een informatienota opgesteld, welke 29 oktober bestuurlijk is afgestemd. Hierin zijn de grootste risico's en bedreigingen op dit moment beschreven en de consequenties hiervan op reeds geïdentificeerde kroonjuwelen. Het vervolg hierop is ingezet door de CISO in de vorm van de uitvoering van het beveiligingsplan waarmee de risico's moeten worden gereduceerd. Wij onderschrijven deze stappen en initiatieven gezien het belang van informatiebeveiliging voor de gemeente.

Onderzoek naar informatiebeveiliging door de Rekenkamercommissie

Op 5 februari 2019 is het rapport 'Verantwoordelijk door Veiligheid' door de Rekenkamercommissie aan de gemeente Haarlem voorgelegd op basis van onderzoek naar de informatiebeveiliging bij de gemeente Haarlem. De rekenkamercommissie heeft daarbij geconcludeerd dat het informatiebeveiligingsbeleid onvoldoende is geïmplementeerd en dat de gemeente hierdoor niet 'in control' is. Daarnaast zijn kwetsbaarheden geconstateerd naar aanleiding van een aantal penetratietesten en heeft de RKC geconcludeerd dat de raad onvoldoende is geïnformeerd. De rekenkamer heeft aanbevolen vóór eind 2019 implementatie van het eigen informatiebeveiligingsbeleid te realiseren.

We hebben op basis van interview begrepen dat de gemeente Haarlem naar aanleiding van dit rapport de volgende acties heeft ondernomen:

- De meest acute veiligheidsrisico's naar aanleiding van de penetratietesten zijn verholpen. Vóór en na de zomer hebben hertests door een externe partij plaatsgevonden waaruit voortgang blijkt. Resterende punten zijn afhankelijk van een project 'Any' en voor één punt zal een leverancier in december een update uitvoeren.
- Elke maand rapporteert de CISO aan de directie, twee keer per jaar rapporteert de CISO aan de gemeenteraad middels een informatienota welke vooraf ambtelijk en bestuurlijk is afgestemd.

De gemeente Haarlem heeft voor 2019-2020 op het gebied van informatiebeveiliging de volgende prioriteiten bepaald:

- De organisatie:
 - Concreet maken eigenaarschap waardoor verantwoordelijkheden duidelijk worden.
 - Betere sturing middels rapportages.
 - Aanvullend beleid en handhaving waardoor risicobewustzijn een prominentere plek in de organisatie krijgt. Het beleid zal onder andere grenzen stellen aan gebruiksgemak als leidend principe.
- De mens: er wordt aan Security Awareness gewerkt, het voornemen bestaat hier in 2020 aan te werken.
- De techniek: in het eigen beheer worden verbeterlagen doorgevoerd en er worden aanvullende beveiligingsdiensten ingekocht.

- Met uitvoering van het beleid is gestart, in de bijlagen van de informatienota zijn de (tussen)resultaten te zien:
 - 'Kroonjuwelen' zijn geduid
 - Er is een risicoanalyse uitgevoerd
 - Beheermaatregelen in verband met deze risico's zijn inzichtelijk gemaakt
 - Op basis hiervan zijn prioriteiten voor het eerste jaar gesteld
 - Sturing en rapportages zijn uitgewerkt
 - De documenten zijn ambtelijk en bestuurlijk afgestemd
- De CISO verwacht met niet ICT-gerelateerde beheersmaatregelen snel van start te kunnen gaan. Met ICT-gerelateerde werkzaamheden (e.g. 2FA) is men afhankelijk van de voortgang van project 'Any'.

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Ontwikkelingen

Stand van zaken IT

Rechtmatigheidsverantwoording

Nieuwe notitie grondexploitaties

Ontwikkelingen WNT

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

- De verwachting is dat in april 2020 weer voldoende ruimte zal zijn. We hebben begrepen dat door project 'Any' ook risico's worden geadresseerd inzake informatiebeveiliging, zoals het updaten dan wel uit faseren van verouderde systemen.
- Er zijn weinig interne audits uitgevoerd. Het plan is om het wijzigingsproces en processen van instroom – doorstroom – uitstroom en toekennen van rechten in het tweede kwartaal van 2020 te auditen.

Privacy maatregelen worden geconcretiseerd middels selfassessments

We hebben begrepen dat het privacy-regelement dat is opgesteld door de gemeente Haarlem een vertaling betreft van de AVG op hoofdlijnen naar de gemeentelijke praktijk. Van uw Functionaris Gegevensbescherming hebben we begrepen dat vertaling naar specifiek beleid voor de Gemeente Haarlem nog niet heeft plaatsgevonden, maar wel op de planning staat. Dit wordt onder andere aangepakt door het uitvoeren van privacy selfassessments per afdeling, waarmee een start is gemaakt in het sociaal domein.

Ten aanzien van privacy hebben sinds de invoering van de AVG nog geen formele rapportages over status en voortgang binnen de gemeente Haarlem plaatsgevonden. Uit het RKC rapport is gebleken dat niet wordt voldaan aan de AVG door het testen met niet-geanonimiseerde gegevens en afspraken met externe partijen. Uw Functionaris Gegevensbescherming is naar aanleiding daarvan met de VNG en collega-gemeenten in gesprek geweest met de Autoriteit Persoonsgegevens over het anonimiseren van testdata. Er is aangegeven dat er uitdagingen zijn vanwege het feit dat systemen binnen de gemeente Haarlem hier niet in voorzien. Daarnaast is geïnventariseerd om welke systemen het precies gaat en wat oplossingsrichtlijnen zijn. ER wordt nu een prioritering gemaakt voor de aanpak daarvan.

- Parallel aan het rekenkameronderzoek is in december 2018 een Strategisch informatiebeveiligingsbeleid voor 2019-2023 vastgesteld waarin doelen, uitgangspunten en verantwoordelijkheden zijn beschreven. De CISO werkt in het verbeterplan verder door op praktische uitwerking hiervan.

Op basis van interview hebben we begrepen dat op het gebied van privacy de volgende acties zijn ondernomen in 2019:

- Binnen het Sociaal Domein is een privacy-selfassessment uitgevoerd, in 2020 zullen deze voor meerdere afdelingen plaatsvinden.
- Verschillende presentaties zijn gegeven op afdelingen om bewustwording te verhogen.
- Meerdere DPIA's (Data Privacy Impact Assessments) zijn uitgevoerd.
- Er zijn verschillende cursussen gegeven over de AVG algemeen en aanvullende cursussen voor het sociaal domein.

We adviseren u prioriteit te geven aan het verkrijgen van inzicht in de status inzake het voldoen aan AVG wetgeving en adequate maatregelen te treffen teneinde hieraan te voldoen. Verder adviseren wij u uw beheersing inzake informatiebeveiliging en privacy periodiek te (laten) toetsen op uw beleid en compliance aan de AVG.

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Ontwikkelingen

Stand van zaken IT

Rechtmatigheidsverantwoording

Nieuwe notitie grondexploitaties

Ontwikkelingen WNT

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

Status invoering rechtmatigheidsverantwoording nog niet gestart

Ligt u op schema?

In onze eerdere rapportages hebben wij u geïnformeerd over de voorgenomen invoering van de rechtmatigheidsverantwoording per 2021. Naar verwachting wordt deze verantwoording onderdeel van de jaarrekening en zal de commissie BBV een format voor de tekst daarvan opstellen. Belangrijk is dat u voorbereidingen treft voor de onderbouwing van die verantwoording.

Wij hebben geadviseerd voor 2019 de volgende stappen te ondernemen:

- Stap 1:** Bepalen ambitie ten aanzien van controle
- Stap 2:** Opstellen plan van aanpak invoering rechtmatigheidsverantwoording
- Stap 3:** Inrichting van de sturing en governance rondom de invoering van de rechtmatigheidsverantwoording

Actuele status binnen uw organisatie

Het college heeft in het begrotingsproces besloten dat een onderzoek naar het functioneren van de [‘three lines of defence’](#) één van de twee 213a onderzoeken zal worden. Het college is voornemens om in aansluiting hierop een ambitie (stap 1) te formuleren. In deze ambitie zal de rol van de eerste en tweede lijn ten opzichte van de derde lijn verder worden uitgewerkt. Hiermee wordt gestart op het moment dat de Kadernota Rechtmatigheid vanuit de commissie BBV verschijnt.

Naar onze mening zou deze ambitie los kunnen staan van de Kadernota Rechtmatigheid. Ook al is nog niet duidelijk op welke wijze de rechtmatigheidsverantwoording tot stand komt, vinden wij het van belang om al te beginnen met de voorbereidingen, zoals het definiëren van de rollen en verantwoordelijkheden om te komen tot een dergelijke verantwoording.

Wij zijn overigens van mening dat de werkzaamheden die het Audit Team uitvoert, voldoende zijn om nu al een rechtmatigheidsverantwoording in de jaarrekening op te nemen.

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Ontwikkelingen

Stand van zaken IT

Rechtmatigheidsverantwoording

Nieuwe notitie grondexploitaties

Ontwikkelingen WNT

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

Signalerende functie van uw Audit Team is goed

Dankzij uw Audit Team komen wij tot een goedkeurende controleverklaring

Ons rapport kent naar haar aard een kritische kanttekening. Desalniettemin gaan er ook heel veel zaken wel goed. Net als eerdere jaren achten wij de interne beheersing als geheel van goed niveau. Vooral door de inspanningen van de [derde lijn](#) zijn alle processen voldoende in control om tot een goedkeurende controleverklaring te komen voor de getrouwheid van de jaarrekening. Echter, het past bij een organisatie die zelf 'in control' wil zijn dat fouten aan de voorkant van het proces worden voorkomen, in plaats van dat deze aan de achterkant door de derde lijn hersteld moeten worden.

Gebruik van uw Audit Team in onze controle

Wij gebruiken het Audit Team in de vorm van de derde lijn als goede oplevering ten behoeve van onze controlewerkzaamheden. Hierbij is ons uitgangspunt dat het Audit Team primair haar werkzaamheden uitvoert ten behoeve van de organisatie. Binnen de kaders van onze opdracht en vaktechnische eisen maken wij zoveel mogelijk gebruik van deze werkzaamheden om dubbele controles te voorkomen.

Signalerende functie van uw Audit Team is goed

Naar onze mening is de kritische signalerende functie van uw Audit Team van goed niveau. Als onderdeel van onze controle hebben wij kennis genomen van de concept-rapportage '[Processen: stand van zaken in kaart gebracht](#)'. De zorgvuldigheid waarmee de rapportage is samengesteld en de inhoud van de concept rapportage geeft een goed beeld van haar onpartijdige houding ten opzichte van de organisatie.

Evenals voorgaande jaren constateren wij dat het Audit Team nog veel herstelwerkzaamheden uitvoert voor de eerste en tweede lijn. Naar onze mening ligt de verantwoordelijkheid voor het stelsel van interne beheersing bij het lijnmanagement (eerste lijn), ondersteund door ID, financiën en controllers (tweede lijn). Het past bij een organisatie die zelf 'in control' wil zijn dat fouten aan de voorkant van het proces worden voorkomen, in plaats van dat deze aan de achterkant door het Audit Team hersteld moeten worden. Hierdoor kan het Audit Team beter in positie komen om toegevoegde waarde voor de organisatie te realiseren door structurele verbeteringen te signaleren en de implementatie ervan te bewaken.

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Ontwikkelingen

Stand van zaken IT

Rechtmatigheidsverantwoording

Nieuwe notitie grondexploitaties

Ontwikkelingen WNT

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

Nieuwe notitie grondexploitaties gepubliceerd

Ingangsdatum 2019

Afgelopen zomer is de nieuwe notitie grondexploitaties door de commissie BBV gepubliceerd. Deze nieuwe notitie vervangt alle voorgaande notities en vragen en antwoorden. De notitie treedt in werking vanaf begrotingsjaar 2019.

Nieuw hoofdstuk gericht op raadsleden

In de nieuwe notitie is hoofdstuk 2 gewijd aan het belang van grondbeleid voor raadsleden. Dit hoofdstuk is vooral bedoeld als toelichting van welke rol en mogelijkheden voor sturing de raad in het grondexploitatieproces heeft. Wij adviseren college- en raadsleden kennis te nemen van dit hoofdstuk.

In de notitie zijn 12 wijzigingen/verduidelijkingen opgenomen

Volgens de commissie kent de nieuwe notitie geen verzwaringen, maar zijn alleen nadere verduidelijkingen of kleine wijzigingen opgenomen. De belangrijkste hebben wij hier voor u samengevat:

- Er is een nieuwe categorie 'warme gronden' onder de materiële vaste activa opgenomen. Dit zijn gronden die zijn aangekocht met het voornemen deze te ontwikkelen. Hiervoor mag onder voorwaarden de marktwaarde bepaald worden op basis van de toekomstige bestemming (i.p.v. de huidige bestemming)
- Majeure rechten en verplichtingen uit grondexploitaties dienen toegelicht te worden onder de 'niet uit de balans blijvende rechten en verplichtingen'
- Nieuwe presentatie- en toelichtingsvereisten faciliterend grondbeleid
- Advies om bepaalde uitgangspunten vast te leggen in bijv. de financiële verordening, te weten:
 - Keuze voor voorziening tegen contante waarde of nominale waarde voor verlieslatende grondexploitaties;
 - Een uitwerking van de wijze waarop met conjuncturele risico's en de omvang van het weerstandsvermogen wordt omgegaan.

De afdeling Financiën en uw Audit team zijn op de hoogte van deze recente publicatie. Wij zullen u in ons accountantsverslag rapporteren over de wijze waarop deze notitie is toegepast bij de totstandkoming van de jaarrekening 2019.

TIP:

De commissie Bedrijfsvoering en Auditing Decentrale Overheden (BADO) van het ministerie van BZK heeft begin september een notitie grondexploitaties uitgebracht die de nadruk meer legt op de beheersing van grondexploitaties en het gehele proces van woningbehoefte tot het sluiten van een grondexploitatie beschrijft. PwC is één van de auteurs van de notitie. U vindt de notitie [hier](#).

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Ontwikkelingen

Stand van zaken IT

Rechtmatigheidsverantwoording

Nieuwe notitie grondexploitaties

Ontwikkelingen WNT

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

Diverse ontwikkelingen in de WNT 2019

Nieuwe WNT norm 2019

Het algemeen voltijds en voljaars bezoldigingsmaximum voor 2019 is met ingang van 1 januari 2019 verhoogd naar €194.000 (2018: €189.000).

Hogere WNT normen voor uw externe functionarissen

Voor 2019 gelden voor externe topfunctionarissen hogere maxima dan voor 2018. De maxima per maand waarin is gewerkt zijn:

- voor de eerste zes maanden: €25.900 (2018: €25.300);
- voor de tweede zes maanden: €19.600 (2018: €19.100);
- met een maximum van €187 (2018: €182) per uur. Er wordt een gemiddelde uur norm tussen €182 en €187 berekend indien de periode betrekking heeft op zowel 2018 als 2019.

Voor zover ons bekend zijn er bij gemeente Haarlem geen externe topfunctionarissen.

De regels voor een niet-topfunctie na een topfunctie zijn conform 2018

Het is niet langer noodzakelijk om niet-topfuncties van voormalig topfunctionarissen toe te lichten tenzij aan de onderstaande voorwaarden is voldaan:

- de topfunctionaris is gestart op of na 1 januari 2018; en
- de functie is minimaal 12 maanden vervuld; en
- heeft een aansluitende niet-topfunctie bij de organisatie.

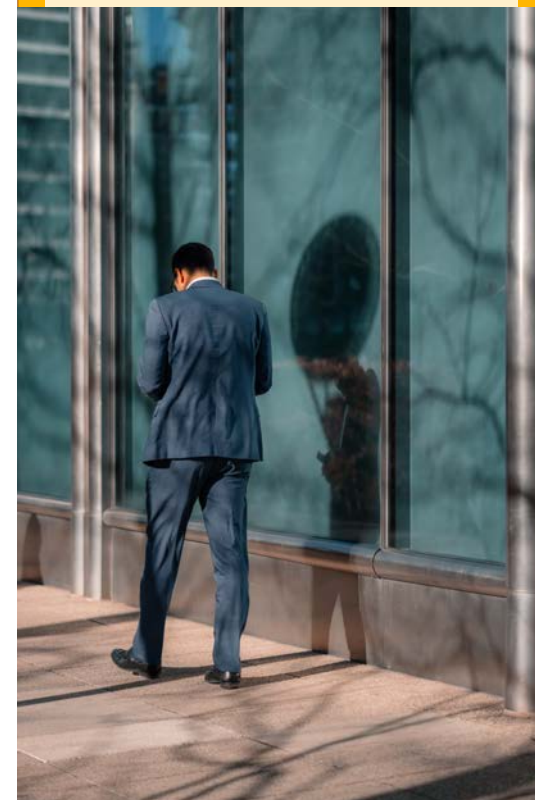
In dat geval dient de functionaris nog 4 jaar als topfunctionaris te worden toegelicht in de WNT-verantwoording. In andere gevallen gelden de algemene regels voor niet-topfunctionarissen (publicatie op functie indien bezoldiging hoger is dan algemeen bezoldigingsmaximum).

De WNT norm in 2020

De normbedragen 2020 worden naar verwachting in de tweede helft van november bekend gemaakt en zijn dan te vinden op www.topinkomens.nl.

TIP:

BZK verwacht de 2019-versie van de rekentool voor de WNT-norm voor het einde van 2019 te hebben bijgewerkt. Houd dus www.topinkomens.nl in de gaten.

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Ontwikkelingen

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Sociaal domein

Signalen jaarrekening

Terugkoppeling afspraken

Bijlagen

Sociaal domein heeft effect op doorlooptijd controle

Inmiddels is het sociaal domein al enige jaren onderdeel van de gemeentelijke bedrijfsvoering. In het hoofdstuk evaluatie van de interne beheersing hebben wij net als voor andere processen onze bevindingen terzake opgenomen. Voor de planning van de controle is voornamelijk de afhankelijkheid van derden van invloed op wanneer de gemeentelijke jaarrekening kan worden afgerond. Hierbij kan onderscheid gemaakt worden naar:

Zorg in natura (ZIN)

Tot op heden wordt volledig gesteund op de productie-verantwoordelingen met controleverklaring van een accountant van aanbieders per jaareinde.

Een goede ontwikkeling betreft het ingevoerde uitgebreide schriftelijke cliëntervaringsonderzoek gericht op kwaliteit en prestatielevering van Wmo zorg. Daarnaast is aandacht voor prestatielevering als onderdeel van het werkproces herbeoordeling. Uw Audit Team adviseert om verder prioriteit te geven aan het inrichten van het zogenaamde 'mandje' aan controlemaatregelen ter borging van de eigen beheersing van het aspect prestatielevering zodat de afhankelijkheid van accountants van aanbieders beperkt kan worden. De maatregelen kunnen daarbij tevens dienen ter verbetering van de kwaliteit van de dienstverlening.

Ook voor 2019 bent u voor de prestatielevering van ZIN afhankelijk van de verantwoordingen van zorgaanbieders.

Dit betekent voor onze controle dat onze controle op de prestatielevering van de zorg medio mei (week 20) voor het eerst kan plaatsvinden.

cliëntervaringsonderzoeken in het kader van de Jeugdwet, nog niet uitgevoerd zijn. Uw Audit Team adviseert om hier een verantwoordelijke voor aan te wijzen, een proces in te richten en een plan op te stellen voor vorm en inhoud. Deze onderzoeken kunnen dan in ieder geval tweeledig gebruikt worden, als toezicht op kwaliteit bij aanbieders maar ook in het kader van vaststellen van prestatielevering.

Persoonsgebonden Budgetten (PGB)

De verantwoording van de PGB-bestedingen wordt ontvangen van de Sociale Verzekeringsbank (SVB). Voor 2019 heeft u voldoende maatregelen getroffen om te waarborgen dat u tijdig de getrouwheid en rechtmatigheid van de PGB-bestedingen inzichtelijk heeft.

Ten aanzien van het vaststellen van de prestatielevering geldt:

- voor Wmo worden vanaf 2019 cliëntervaringen anders worden gemeten. Iedere cliënt kan een oordeel geven over de kwaliteit van de voorziening of de ondersteuning. Dit is herleidbaar op zowel het specifieke product als op de aanbieder óf herleidbaar op product en PGB. Wij merken overigens op dat cliëntervaringsonderzoeken alleen op zichzelf hiervoor onvoldoende zijn.
- voor jeugd zijn vergelijkbare maatregelen beschreven in het intern controleplan, maar is de uitvoering nog niet gestart in verband met opzetten van andere interne controles.

Als gevolg hiervan zijn de PGB lasten ook in 2019 volledig onzeker qua rechtmatigheid voor wat betreft het onderdeel prestatielevering.

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Ontwikkelingen

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Sociaal domein

Signalen jaarrekening

Terugkoppeling afspraken

Bijlagen

Signalen jaarrekening

Normenkader voor 2019 grotendeels opgeschoond

Wij hebben het concept normenkader 2019 ontvangen. Ten opzichte van het normenkader 2018 zijn meerdere (maar niet alle) wetten, verordeningen en besluiten verwijderd die uitsluitend regels bevatten met betrekking tot handelingen en beslissingen van niet-financiële aard, en derhalve geen onderdeel van het normenkader uitmaken. Het huidige concept kan derhalve nog verder verbeterd worden.

Wij adviseren om uitsluitend wetten en verordeningen in het normenkader op te nemen voor zover die bepalingen bevatten over financiële beheershandelingen. Tevens raden wij aan om het college te verzoeken het normenkader aan uw Audit Team voor te leggen voordat het aan u ter vaststelling wordt voorgelegd, zodat onduidelijkheden in een vroegtijdig stadium kunnen worden besproken.

Financiële verordening 2018 voldoet niet volledig aan eisen van het BBV

Met ingang van 1 januari 2018 is de Financiële verordening gemeente Haarlem 2018 in werking getreden. Wij hebben vastgesteld dat deze verordening ten aanzien van het tussentijds winstnemen uit grondexploitaties niet voldoet aan de in 2017 gewijzigde eisen van het BBV. Wij merken overigens op dat in de praktijk wel overeenkomstig het BBV wordt gehandeld.

Daarnaast is in de financiële verordening opgenomen dat het college minimaal eens per vier jaar een nota verhuurbeleid aanbiedt aan de raad met daarin de kaders voor huren en erfpachten. Wij hebben vastgesteld dat de huidige nota gedateerd is op 14 oktober 2013. In januari 2018 is de vastgoednota Haarlem in werking getreden. In deze nota worden kaders gegeven voor en vindt uitwerking plaats van de huurprijsbepaling. De nota verhuurbeleid is echter niet ingetrokken, noch blijkt uit de door ons ontvangen documentatie dat de nota verhuurbeleid is ingetrokken of op een andere wijze niet meer relevant is.

Omdat niet is voldaan aan de inhoudelijke bepaling van de financiële verordening, is sprake van een formele onrechtmatigheid. Daarom bevelen wij u aan om de nota verhuurbeleid zo spoedig mogelijk aan de raad aan te bieden.

Volledigheidshalve merken wij overigens op dat een *formele onrechtmatigheid* niet meeweegt in het oordeel van de accountant.

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Ontwikkelingen

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrolé

Sociaal domein

Signalen jaarrekening

Terugkoppeling afspraken

Bijlagen

Het controleproces en voorbereidingen voor de jaareindecontrole

Om aan uw behoeften te voldoen en om het proces van de jaareindecontrole verder te verbeteren, vinden wij het belangrijk om het proces regelmatig te evalueren en onze observaties te delen.

	Onderwerp	Observatie
	Hoe we tijdens de interim-controle hebben samen-gewerkt en welke feedback is ontvangen.	Tijdens onze interim-controle hebben we een goede samenwerking met uw Audit Team ervaren. Wij hebben onze bevindingen gebaseerd op de concept rapportage ' <u>Processen: stand van zaken in beeld gebracht</u> ' en de uitkomsten en onze bevindingen hieromtrent besproken met de concerncontroller en uw Audit Team. Dit heeft eraan bijgedragen dat wij in deze periode een goed beeld van de processen hebben kunnen vormen.
	Vooruitkijken naar de jaareindecontrole.	<p>Ter ondersteuning van uw voorbereiding voor onze jaareindecontrole nemen wij in Client Connect een gedetailleerde lijst op met op te leveren documentatie. Wij hebben de lijst besproken met uw Audit Team en een tijdige levering van alle items voor het begin van de controle is nodig om een soepel controleproces te bewerkstelligen en om tijdsoverschrijdingen te voorkomen.</p> <p>Wij ervaren het als zeer proactief en prettig dat belangrijke thema's in de verslaggeving in een vroegtijdig stadium met ons worden afgestemd.</p>
	Afhankelijkheid derde partijen	<p>Gedurende het jaarrekeningtraject zijn wij afhankelijk van informatie van uw organisatie, maar ook van informatie van (de accountants van) externe partijen. Dit betreffen de volgende partijen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • GR Cocensus: verantwoording belastingopbrengsten; • Spaarnelanden N.V.: verantwoording parkeeropbrengsten; • Mogelijk andere zorginstellingen binnen het sociaal domein, afhankelijk van lopende ontwikkelingen. <p>Wij zullen tijdig contact (laten) leggen met (de accountants van) deze partijen zodat er goede afspraken worden gemaakt over de tijdigheid en toereikendheid van de informatie.</p>

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Ontwikkelingen

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

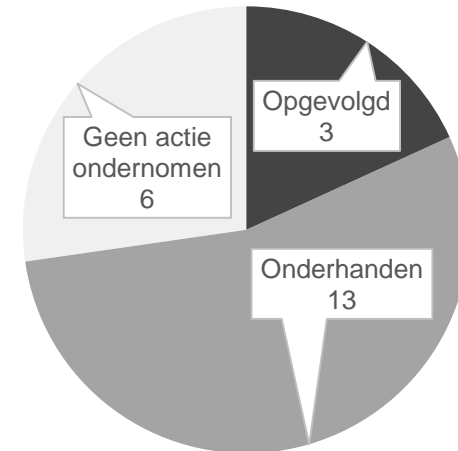
Bijlagen

Opvolging bevindingen vorig jaar

Communicatie

Opgevolgde aanbevelingen voorgaande jaren

Hiernaast is een totaaloverzicht opgenomen van de status van aanbevelingen uit voorgaande jaren. De nog openstaande en onderhanden aanbevelingen zijn opgenomen in het hoofdstuk [Evaluatie van uw interne beheersing](#). De opgevolgde aanbevelingen vindt u in de tabel hieronder.

In onderstaand overzicht hebben wij opgenomen welke aanbevelingen uit voorgaande jaren zijn opgevolgd.

Proces	Aanbeveling	Status
Grondexploitaties	2018-14 Nota grondprijzen niet actueel	Opgevolgd
Bouwleges	2018-17 Risico op doorbreking functiescheiding door een te groot aantal super-users applicatie Squit XO	Opgevolgd
Jeugd	2018-18 Interne controle Jeugd niet belegd in de organisatie	Opgevolgd

Belangrijkste boodschappen

Evaluatie van uw interne beheersing

Ontwikkelingen

Vooruitblik naar de jaarrekeningcontrole

Bijlagen

Opvolging bevindingen vorig jaar

Communicatie

Onze communicatie over de belangrijkste voorwaarden en aandachtspunten van de controle

Als PwC vinden wij het van belang om u te laten zien op welke wijze wij de belangrijkste voorwaarden en aandachtspunten van de controle aan u rapporteren. Deze hebben we opgenomen in onderstaande tabel.

Vereiste communicatie grond van controlestandaarden	Controleplan	Rapportage interim-bevindingen	Accountants-verslag
Mededeling over de verantwoordelijkheden van de accountant.	●		
Bevestiging van de onafhankelijkheid van PwC	●		●
Eventuele significante tekortkomingen in de interne controle.		●	●
Eventuele ontdekte of vermoede fraude		●	●
Niet-naleven van wet- en regelgeving			●
Schriftelijke bevestigingen gevraagd van het management.			●
Alle zaken die van invloed zijn op de vorm en inhoud van de controleverklaring.			●
Standpunt van de accountant over belangrijke kwalitatieve aspecten van de verslaggeving door het college			●
Rapporteren over significante moeilijkheden, aangelegenheden en overige zaken die van belang zijn voor het toezicht op de financiële verslaggevingsproces			●
Niet gecorrigeerde afwijkingen			●
Significante aangelegenheden die naar voren komen tijdens de controle in verband met verbonden partijen van de entiteit.			●
Beschrijving van de reikwijdte en timing van de controle, waaronder significante risico's.	●		●